

*В спеціалізовану вчену раду Д 41.086.03
у Національному університеті "Одеська юридична академія "*

В І Д Г У К

офіційного опонента Лихової Софії Яківни

на дисертацію

Тіграняна Григора Самвеловича

**Кримінальна відповідальність за розбій за законодавством України
та Республіки Вірменія (порівняльно-правове дослідження),**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю
12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Аналіз тексту дисертації, автореферату, наукових досліджень Тіграняна Григора Самвеловича, положень наукової новизни, аргументації наукових позицій та висновків свідчить, що дисертація Тіграняна Г.С. є закінченим та цілісним науковим дослідженням.

Актуальність теми дослідження. Розбійні напади є одними із найбільш небезпечних злочинів проти особи. Окрім власне небезпечності, розбійні напади займають вагомe місце в структурі злочинності, адже є поширеними навіть у відносно економічно розвинутих державах. З давніх часів законодавці намагалися створити ефективні правові механізми з протидії вчиненню розбійних нападів. Втім навіть загроза смертної кари не зупиняла злочинців. Сучасні держави світу застосовують комплексні підходи до зниження показників вчинення розбоїв, і ці заходи виявляються більше чи менше ефективними. Саме тому проведення компаративних досліджень в зазначеній сфері є вкрай актуальним.

Так, прийняті у 2001 році Кримінальний кодекс України та у 2003 році Кримінальний Кодекс Республіки Вірменія по-різному регламентують ознаки відповідних складів злочинів. Кримінальне законодавство України та Республіки Вірменія в цілому успадкували доктринальні напрацювання радянських часів, втім законодавці підійшли до опрацювання успадкованого досвіду по-різному. Більше того, за минулий період часу кримінально-правові доктрини країн стали ще більше самостійними та віддаленими одна від одної, що зумовлюється поступовою відмовою від концептів минулого та переорієнтації відповідно до викликів сьогодення. Різниця в описах, моделях та характеристиках диспозицій основних та кваліфікованих складів розбою у відповідних нормах кримінального законодавства Вірменії та України, певна єдність тенденцій злочинності, негативна міграційна складова у процесах експорту / імпорту злочинців, потреба уніфікації кримінальної політики обумовлюють значущість та необхідність подальшого розвитку компаративних досліджень окремих складів злочинів у законодавстві цих країн. Важливим є дослідження впливу змін та векторів політичного розвитку на характеристики криміналізації корисливо-насильницьких злочинів та стану протидії ним у Республіці Вірменія та в Україні. Це обумовлює необхідність теоретичного дослідження проблематики кримінально-правового захисту безпекових характеристик прав особистості в сучасних умовах розвитку кримінально-правової теорії і правозастосовної діяльності в Україні та Республіці Вірменія. Отже, актуальність проведеного дослідження не викликає сумнівів.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110Ш00671) на 2011-2015 рр., а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного

університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116Ш01842) на 2016-2020 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Результати дисертаційної роботи Тіграняна Григора Самвеловича видаються достатньо обґрунтованими, поставлені перед дослідженням цілі були досягнуті, сформульовані вагомі положення, які містять наукову новизну, а також висновки, яких доходить автор є логічними та переконливими.

Слід відмітити достатній ступінь апробації основних положень даної дисертації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 10 наукових працях, з яких 5 наукових статей опубліковано у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів полягає тому, що:

- був узагальнений український та вірменський законодавчий досвід криміналізації розбою та сформульовані авторські критерії, за якими родовим об'єктом посягання є відносини майнової безпеки, а безпосередні об'єкти розбою - майнові інтереси та безпека потерпілих є обов'язковими і рівнозначними;

- встановлено, що система злочинів проти власності в Україні ґрунтується на традиціях сталого розвитку процесу кримінально-правового регулювання у пострадянському просторі;

- окреслені можливі шляхи реалізації концепції рівнозначності безпосередніх об'єктів розбою при подальшому розвитку чинного кримінального законодавства України та Республіки Вірменія. Доведено, що реалізація пріоритетів кримінально-правової охорони потребує корекції структури існуючих корисливо-насиленських заборон та уніфікації кримінальної відповідальності за розбій за КК України;

- обгрунтована необхідність використання позитивного законодавчого досвіду Республіки Вірменія при формуванні кваліфікованих та особливо-кваліфікованих складів розбою;

- удосконалена змістовна характеристика складу розбою у сучасному кримінальному праві України та Республіки Вірменія як злочину, що створює загрозу для власності та безпеки особи.

- доведено, що одночасне посилення у складі розбою на напад і насильство є результатом сталої редакції статті закону, що зумовлюється принципом наступності вітчизняного кримінального законодавства;

- дістало подальшого розвитку положення про необхідність вдосконалення диспозиції ст. 187 КК України шляхом виключення зі складу розбою терміну «напад» і формулювання цього складу як спеціального складу викрадення, поєднаного з насильством або погрозою застосувати насильство, з урахуванням при цьому єдності дії та предмета викрадення;

- сформульований висновок щодо доцільності уточнення поняття «насильство, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу» та «погроза застосування такого насильства» як конститутивних ознак складу розбою у сучасному формулюванні;

- надана пропозиція щодо необхідності відмови від спеціальних складів корисливо-насильницьких злочинів, які сконструйовані, виходячи із характеристик спеціального предмета злочину як майна з особливим режимом обігу (зброя, наркотичні речовини тощо).

Так, в дисертації автор доходить слушного висновку, що дефініція розбою залишається центральною у більшості правових систем сучасності, хоча у різних юрисдикціях поняття розбою охоплює або лише кваліфіковані види насильницьких нападів, або всі факти кримінального насильства, пов'язані із захопленням майна потерпілої особи чи вчинені в її присутності. Можна погодитися з твердженням, що рівень кримінального насильства в Україні, постійно підвищується. Одним з факторів, що впливає на цей стан є проведення Операції об'єднаних сил на сході України. Ще одним фактором є постійні, не

завжди виправдані зміни в кримінальному законодавстві та в системі державного управління, судовій системі та системі правоохоронних органів. Тенденції зростання розбійних нападів у Республіці Вірменія традиційно відображають високу латентність у реєстрації останніх. Слушною є теза, що теоретико-методологічні характеристики кримінальної відповідальності за розбій не можуть бути зведеними лише до розгляду спеціальної літератури та опису методів дослідження, а є значно ширшими. Не можна не погодитися, що політико-правова дійсність сучасної України та Республіки Вірменія має власне підґрунтя історичного буття, пов'язане як із традиційною візантійською (євроазійською) правовою системою, так і з прагненням до втілення інноваційних елементів сучасного європейського права. Слід погодитися, що ототожнення розбою як складу погрози безпеці людині з корисливими злочинами проти власності не відповідає принципу пріоритету особистих прав у демократичному суспільстві. Ґрунтовними є висновки автора щодо характеристик об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів розбою в кримінальному законодавстві України та Республіки Вірменія в компаративному вимірі. Слушним є твердження, що одночасне посилення у складі розбою на напад і насильство є результатом усталеної редакції статті закону, де термін «напад» взагалі є особливим елементом формування усіченого складу. Видається цікавим аргумент, що з точки зору сучасної законодавчої техніки про відповідальність за кримінальні правопорушення, розбій, спрямований на заволодіння майном у великих розмірах, та розбій, спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах, мають бути передбачені як самостійні склади злочинів у різних частинах чинної редакції ст. 187 КК України.

Наукові положення дисертації є обґрунтованими і достовірними, характеризуються елементами новизни. Вони засновуються на використанні багатьох методів наукового дослідження. В основу дисертації покладений діалектичний метод дослідження правових явищ. За допомогою історичного методу було досліджено 4 становлення та розвиток кримінального законодавства України та Республіки Вірменія у сфері відповідальності за розбійні напади (підрозділ 1.3).

Системно- структурний метод використовувався при дослідженні стану криміналізації розбійних нападів (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод дозволив встановити спільні риси та відмінності кримінальної відповідальності за розбій за законодавством України та Республіки Вірменія (розділи 1, 2, 3). За допомогою догматичного методу досліджені юридичні конструкції і терміни у кримінальному законодавстві України та Республіки Вірменія (підрозділи 2.1 - 2.4). Метод системного аналізу застосовувався для виявлення закономірностей функціонування системи корисливо-насильницьких злочинів, їх диференціації та розмежування (підрозділи 3.1, 3.2). Герменевтичний метод використовувався для ціннісного тлумачення системи норм про кримінальну відповідальність за розбій (підрозділи 2.1, 2.4, 3.3). За допомогою методу теоретико-правового моделювання були сформульовані пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за розбій (підрозділи 2.2, 3.3). Методи системи збору даних використовувалися при вивченні правозастосовчої практики та вибіркового інтерв'ю працівників правоохоронних органів Республіки Вірменія (підрозділи 1.1, 3.2). Також слід відмітити ґрунтовну змістовну та теоретичну, а також репрезентативну емпіричну бази дослідження. Емпіричною базою дисертаційної роботи є матеріали судової практики України та Республіки Вірменія за 2014-2018 роки (200 справ), правові позиції вищих судів України та Республіки Вірменія відносно кваліфікації корисливо-насильницьких злочинів, матеріали та узагальнення Управління ООН з наркотиків та злочинності, конгресів ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками.

Одержані результати мають **теоретичне та практичне значення**. Викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності - для подальшого дослідження проблем кримінально-правової політики протидії корисливо-насильницьким злочинам;
- правотворчій діяльності - для вдосконалення національного кримінального законодавства в частині протидії розбійним нападам з урахуванням позитивного законодавчого досвіду Республіки Вірменія та деяких

інших зарубіжних країн;

- правозастосовній діяльності - при вирішенні проблем кваліфікації корисливо-насильницьких злочинів;

- навчальному процесі - при викладанні навчальних курсів «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Теорія/проблеми теорії кваліфікації злочинів», підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін;

- правовиховній діяльності - для формування правових знань і навичок всіх категорій населення, які можуть стати жертвами розбійних нападів.

Всі ці положення підтверджують високий науковий рівень дисертації, грамотний юридичний стиль мови викладення матеріалу та належне ставлення автора роботи як до її змісту, так і до її форми.

Вказані вище позитивні моменти дисертації не виключають наявності у дослідженні положень і пропозицій, які або викликають зауваження, або вимагають додаткової аргументації.

Зокрема, слід зазначити таке:

1) Автор демонструє в дисертаційній роботі досить цікавий підхід, пов'язуючи в третьому розділі роботи розбій та піратство крізь призму кримінально-правової кваліфікації. Якщо виходити з структуризації об'єктів кримінально-правової охорони за чинним КК України, а також з масштабності вчинення злочинних дій, історичної ретроспективи тощо, то ці склади злочинів видаються надто далекими один від одного як змістовно, так і з позицій кримінально-правової кваліфікації. Так в параграфі 3.2 автор розглядає окремі випадки конкуренції кримінально правових норм, розглядаючи в цьому контексті розбій та піратство. Видається, що ці склади злочинів хоча і мають певні спільні риси, втім об'єктивно є надто віддаленими один від одного. І ці відмінності є досить суттєвими, адже об'єкти таких злочинів принципово відрізняються, як і масштаб, яким характеризуються ознаки об'єктивної сторони піратства тощо. Якщо стаття 446 «Піратство» розміщена в розділі XX Особливої частини КК

України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», то стаття 187 «Розбій» розміщена в розділі VI Особливої частини КК України «Злочини проти власності». Що ж стосується піратства, то цей злочин як для українського права, так і для реалій сучасного життя України та Республіки Вірменія не є розповсюдженим.

Ще одна проблема, яку слід відмітити, виникає при кваліфікації розбою та насильницького грабежу. Наразі за чинним законодавством України доволі тонка та деколи суб'єктивна межа залишається між розбоєм та грабежем.

2) Автор не зовсім чітко формулює критерії для проведення компаративного дослідження в обраній сфері. У розділі 1.2. він, практично, заперечує можливість проведення саме позитивістського дослідження, посилаючись на велику кількість юрисдикцій в правовій системі США, на розмитість права Великої Британії, хоча слід було би будувати методологію дослідження, виходячи з конкретики його предмету та завдань, які ставить перед собою дослідник.

3) Автор вважає, що безпосередні об'єкти розбою (відносини майнової безпеки та особиста безпека, життя та здоров'я людини) є рівнозначними. Погоджуючись із необхідністю подальшого розвитку концепції пріоритетності захисту прав людини зазначимо, що розбій в українській та вірменській доктрині розглядається як корисливо-насильницький, що відображає його місце у класифікації злочинів та ієрархію об'єктів. Адже існує чимало визначень класифікації злочинів, а наведене є лише одним з них. Тому, висловлюючи власну думку, автору слід бути більш об'єктивним та не ототожнювати її з позиціями, які комплексно існують в науці.

4) Бажано при формулюванні пропозицій «*de lege ferenda*» (з позиції чинного закону) відпрацювати їх доцільність за допомогою опитування експертів, оскільки структура норми, що пропонується, відокремлення положень особливо кваліфікованих складів, які стосуються відповідальності за розбійні напади з використанням зброї чи інших предметів, питання визначеності та узгодженості санкцій потребують додаткового наукового аналізу.

Проте загалом слід визнати, що вказані недоліки не знижують науковий рівень дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку, якої заслуговує робота в цілому. Вважаємо, що дисертація Тіграняна Григора Самвеловича «Кримінальна відповідальність за розбій за законодавством України та Республіки Вірменія (порівняльно-правове дослідження)», є завершеною науковою працею, яка за важливістю тематики, обсягом дослідження, отриманими науково обґрунтованими результатами в сукупності розв'язує конкретне наукове завдання, розвиває теорію кримінального права та відповідає вимогам п.п. 9,11 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 567 від 27.07.2016), а її автор Тігранян Григор Самвелович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Завідувач кафедри кримінального права і процесу
Юридичного факультету НАУ,
доктор юридичних наук, професор

С.Я. Лихова

